

Притула О. Л. (м. Запоріжжя)

Характерництво запорозьких козаків як легендарна і сакральна сторінка історії українського народу: від минулого до сучасності

Дослідження характерництва – унікального явища української національної бойової культури з точки зору етнології, психофізіології, фізичної культури та інших наук

Для подальшого розвитку України як незалежної держави, здоров'я нації, розвитку Української держави у світовому співтоваристві, як одну зі стратегічно важливих сфер її буття, треба розглядати такий важливий чинник, як історична спадщина українського народу. Вона може бути перенесена в сьогоденне життя з точки зору комплексного розуміння історичного спадку наступними чинниками – психічним, соціальним і фізичним. Проблематика відродження, удосконалення і розвитку системи національної освіти в т. ч. і фізичного виховання набувають першочергового значення. Для ефективного і повноцінного розв'язання спектру освітніх та оздоровчих завдань, доцільно вдатися до вивіреного віками універсального за сутністю способу – відродження національних традицій, їх повноцінного наукового дослідження, впровадження у практичну діяльність у виховній роботі серед сучасної молоді.

Характерництво запорозьких козаків – явище, овіяне народними легендами й оспіване піснями, завжди сприймається у народній творчості як щось утаємничене, сакральне. Народні легенди приписують козакам-характерникам надлюдські якості, надзвичайні можливості, порівнюючи характерників з чаклунами. Проте, в сучасній українській науці, це явище життя запорозького козацтва і українського народу розглянуте лише частково, а на історичному ґрунті – лише на рівні запису усних народних переказів, легенд, тощо. Науково з точки зору етнології, психофізіології, анатомії, фізичної культури та інших наук поняття «характерництво» не знайшло свого розгляду. На нашу думку цьому є декілька причин: політично-світоглядні, малоінформованість і втаємниченість самого характерництва, мала зацікавленість цим явищем науковців.

Політично-світоглядні причини малої зацікавленості і невивченості явища «характерництва» полягають в тому, що у всі історичні часи саме поняття козаччини або було заборонене в державі, або просто замовчувалося. Так, в період існування України в складі Російської імперії з часів Катерини II і до часів революції 1917 року, саме поняття українського, запорозького козацтва або було заборонене, як символ вільного існування українського народу, або підтримувалося малочисельними фанатами-істориками, такими як Д. Яворницький, Я. Новицький та ін.

В роки радянської влади ставлення до питання українського козацтва, було в

Скульптура козака-характерника
(автор О. Бадьо)

більшості негативне, оскільки в роки існування Української Народної Республіки (УНР) образ козацтва почав поєднуватися з образом борця за вільну незалежну Українську державу і радянська влада уособлювала козацтво, як символ українського націоналізму. В цих умовах про фундаментальне вивчення різних сторін і явищ в українському козацтві, у тому числі й характерництва не могло бути і мови. Явище козацтва проскакувало лише в елементах української національної культури (народні танці, хоріві співи) та поодиноких письменників П. Панча, З. Тулуб, В. Малика та ін. Сам матеріалістичний підхід у радянській науці природньо ігнорував вивчення явища «характерництва», оскільки останнє, за нашими дослідженнями, виходить за мірки матеріалістичного світосприйняття.

Другою причиною невивченості характерництва є малоінформованість, втаємниченість цього явища. Характерництво стало ніби сакральною легендою в житті українського народу. Узагальнюючи легенди і перекази про характерників, можна сказати, що в народному образі характерники жили завжди осторонь від суспільного життя, але мали невидимий вплив на суспільство. Характерники передавали свої знання втаємничено і вибірково. Очевидно, зважаючи на «цехову» традицію в Україні, на кшталт корпоративних товариств типу «кобзарських цехів», характерники також існували, як закрите товариство і передавали свої знання за корпоративним принципом.

Виходячи з першої причини, серед науковців явище характерництва не набуло великої зацікавленості. По-перше, у науці кар'єрний ріст вченого залежить від суспільного замовлення, чи замовлення держави. Ідеології Російської імперії, а пізніше СРСР не сприяли повному і широкому підтриманню історичної спадщини українського народу. Як вже зазначалося вище, сам матеріалістичний підхід не міг пояснити явища, якими за переказами володіли характерники: телепатією, телекінезом тощо. З цієї причини в Україні, у часи її існування в складі СРСР, сам підхід вивчення будь-якого явища, який не відповідав марксистсько-ленінському підходу, був заборонений і міг навіть нести загрозу існуванню вчених, які стояли на зовсім інших засадах.

З цих причин явище «характерництва» стало обабіч наукового вивчення і не отримало достойного наукового визнання, не кажучи вже про розвиток наукових шкіл на основі цих сакральних знань українського народу.

Спробуємо розглянути характерництво, проаналізувавши його походження, прояви в історії і сучасності, його витоки і перспективи вивчення, розвиток на сучасному етапі і в майбутньому.

Говорячи про поняття «характерництво», слід розглянути історичні аспекти, факти прояву цього явища в історії нашої країни. В наш час до нас дійшла низка легенд, переказів про характерників, які записані та передані видатними краєзнавцями, істориками Я. Новицьким, Д. Яворницьким, А. Кащенком та ін.

Тема козаків-характерників в українському літературному просторі підіймалась не раз. Більшість оповідей та легенд про характерників було записано в Україні лише у XIX ст., хоча саме явище давнє, а перші згадки про них трапляються ще в літописах, що стосуються другої половини XVI сторіччя. До творення образу характерника долучилися відомі українські письменники, такі як: Дмитро Яворницький («Історія запорозьких козаків») [1], Євген Гребінка («Чайковський») [2], Пантелеймон Куліш («Чорна рада») [3], Адріан Кащенко («Оповідання про Славне Військо Запорозьке Низове») [4] та багато інших. Серед сучасних авторів: Василь Чумаченко, Анатолій Скульський, Тарас Каляндрук, Юрій Фігурний тощо [5].

Для більш повного розуміння явища «характерництва», його значення в житті запорозького козацтва, українського народу в цілому, слід вирішити наступні завдання. По-перше, визначити значення використання традиції «характерництва» в історичній спадщині українського народу. І, по-друге, узагальнити досвід сучасного практичного відродження характерництва і впровадження його в систему національно-патріотичного

виховання, впровадження характерницьких практик в українську національну систему фізичного виховання.

Для визначення наукового розуміння явища «характерництва» і подальшого його дослідження, слід зробити визначення самого терміну «характерник», його історичне, етимологічне, фактичне походження. Згадки істориків про характерників, авторів художніх творів, розуміння поняття «характерництва» сучасними адептами, які декларують розуміння цього поняття.

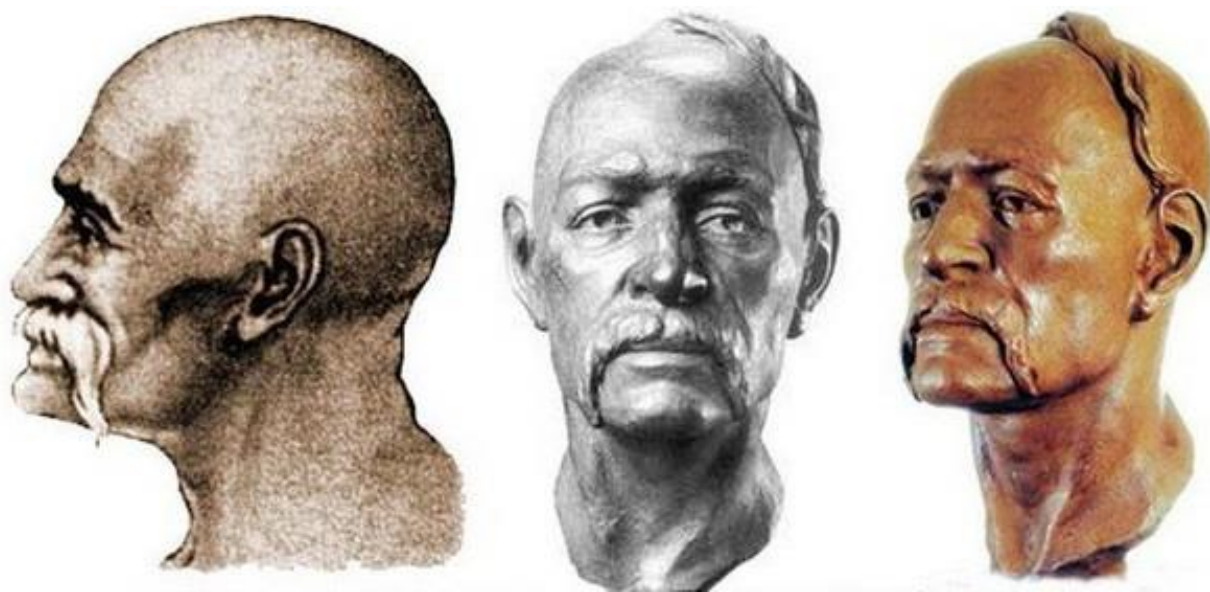
Слід зазначити, як говорилося вже вище, що в українській народній усній і писемній творчості явище «характерництва» – це явище утаємничене, оспіване в легендах, переказах.

Одними з найвідоміших істориків, які в своїх творах зібрали і описали про саме існування характерництва в козацькому середовищі були Я. Новицький, Д. Яворницький. Причому, перший зумів зібрати і записати легенди та перекази про характерників, які збереглися в народі ще в XIX ст.

Так, у своїх записах Я. Новицький наводить цілу низку легенд і переказів про характерників [6, с. 102-105]. У переказах і розповідях Я. Новицький наводить приклади, коли характерників називали хиромордниками, галдовниками, колдунами. Залишається історичною таємницею, що це, чи просто синоніми, чи певна «спеціалізація» характерника. Відкриття цієї таємниці може бути через окреме наукове дослідження цих назв.

Слід зазначити, що в описі народних розповідей, які записав Я. Новицький, про козацьких ватажків Івана Сірка, Семена Палія, Петра Калнишевського, останні наділені якостями характерників. Так, наприклад, в переказі про Івана Сірка, він наділений здібністю вивідувати всі думки свого ворога, його рука володіла магичною силою, що заporожці декілька років возили її з собою, як реліквію і не програвали битв [6, с. 69-74].

Щодо сили руки Івана Сірка, то знаходимо переказ в упорядника народних легенд Запорозького краю, академіка В. А. Чабаненка. Наведемо текст: «...Він сильний такий був, що його як хто шаблею ударить по руці, так і кожні не розруба, – тільки сине буде. Не то що кулею, а шаблею» [7, с. 119].

Кошовий атаман Війська Запорозького Іван Сірко
(графічна та скульптурна реконструкції Г. Лебидинської)

Звісно, на переказах і легендах важко будувати реальний історичний фактаж, але, все-таки, народні перекази засновані на якихось подіях. Розглядаючи й аналізуючи цей переказ, мимоволі надходить отожднення можливостей Івана Сірка-характерника з можливостями сучасних індійських йогів, суфійських дервішів, майстрів китайського мистецтва ці-гун. Українське козацьке бойове мистецтво «Спас» має в своєму арсеналі розділ «Кремінь». Це система вправ, яка має за мету виховати у козака-бійця, якості тіла, коли сильні удари по ньому не шкодять організму, а навпаки, загартовують, у тому числі вищі прояви майстерності в мистецтві «Кремінь» мають у деяких випадках місце утримання тілом впливу холодної зброї [8, с. 73-75].

У роботі Я. Новицького знаходимо ще одну назву-епітет характерника, яким його прозвали татари – шайтан, або урус-шайтан [6, с. 70]. З цього постає, ще одне історичне запитання щодо сутності характерництва. Враховуючи фанатичну прихильність Івана Сірка до праволавної християнської віри, народна пам'ять наділяє його так званими «бісовськими» епітетами. Що це? Прояви нечистої диявольської сили, чи таємні знання козацької традиції православного християнства, які були недосяжні пересічній людині середньовіччя. На це запитання слід спробувати відповісти окремим науковим дослідженням з точки зору сучасних уявлень, релігійних догматів християнства, а також світоглядних основ запорозького козацтва та досягнень сучасної науки.

Щодо визначення постаті Івана Сірка, як козака-характерника, слід зазначити про декілька білих плям у вивченні цього питання. Автор висловлює велику подяку фахівцю історичу, магістру історії, заступнику директора Нікопольського краєзнавчого музею з наукової роботи Мирославу Петровичу Жуковському за надану інформацію, зібрану автором в експедиції під час зйомок телевізійної програми «Козацька звитяга». Надані факти описані тільки в періодичній пресі й не визначені в наукових дослідженнях.

По-перше, в 1967 році після розкопок останків кошового отамана Івана Сірка, його череп одразу був терміново перевезений для досліджень спочатку до Дніпропетровська, а потім до АН СРСР у Москву. Виявивши велику зацікавленість, КДБ СРСР під ретельним наглядом спостерігало дослідження черепа і реставрацію образу.

Останки Івана Сірка були перепоховані біля підніжжя кургану Сторожова Могила за 1300 м на північ від села Капулівка Нікопольського району. Тільки у 2000 році череп Івана Сірка перенесли в місце його поховання [9, с. 64, 68].

Череп Сирко.
Днепропетровский
государственный исторический
музей им. Д.И. Яворницкого.
Акт приема № 48/вр.хр.
от 22.08.97г.

Цікавим є факт, що опис кістяка останків І. Д. Сірка свідчать про досить незвичну на той час антропологію кошового отамана: високий зріст на ті часи – 182-183 см (на той час середній зріст пересічного українського козака був в межах 150-155 см. Руде волосся (за останками оселедця, що зберігся).

Дослідження показали, що Іван Сірко мав за життя вісім переломів кінцівок, що для звичайної людини не дало б можливості рухатися. З такими вадами опису можливостей і бойових перемог кошового отамана виявляється несумісним, але історичні факти свідчать про зовсім інше.

Ще однією з таємниць І. Д. Сірка, про який не має жодних відкритих наукових досліджень є той факт, що його мозок з роками не висих, а затвердів. Немає відкритої інформації чи проводилися дослідження складових мозку І. Д. Сірка, чи зовсім такі дослідження не проводилися, нам це не відомо.

Головний мозок похований разом з останками кошового отамана. Проте з точки зору анатомії клітини мозку людини, більш ніж на 90% складаються з води (зв'язаної, внутрішньоклітинної) [10]. При припиненні життя людини, припиняється водопостачання в організм. Тіло починає висихати. Висихає і головний мозок у померлого.

Яким чином головний мозок кошового отамана міг затвердіти і муміфікуватися? Постає питання, з чого, з яких компонентів складався головний мозок Івана Сірка?

Недослідженість цього факту ставить більше запитань ніж відповідей. З вищесказаного можна висловити гіпотезу, що, можливо, мозок Івана Сірка мав складові відмінні від складових пересічної людини. Може, в цьому і криється таємниця його надзвичайних здібностей, які приписують характернику народні легенди. Ще одна версія, яку висловив під час експедиції автора до місця поховання Івана Сірка один з священників.

Можливо затверділий мозок Івана Сірка слід розглядати як мощі, що збереглися після смерті отамана. З точки зору християнства слід розглядати Івана Сірка, як святого. Але в православній церкві існує ціла процедура визнання людини святим, але цим питанням ніхто з священників не цікавився і не займався. Однією з версій, яку також слід враховувати в дослідженні, можливо запорозькі козаки володіли певною технологією муміфікування елементів тіла. Ця версія не знаходить свого історичного фактичного підґрунтя, але однозначним є факт, що запорозьці ставилися з величезною повагою до Івана Сірка, і його ім'я мало величезний авторитет для козацтва навіть після його смерті і цей авторитет зберігся в народній пам'яті і донині.

Останки чуба (оселедця) І. Д. Сірка

Кінцівки кістяка І. Д. Сірка

Останки мозку І. Д. Сірка

Іван Дмитрович Сірко
(Художник Олег Маслов)

Місце перепоховання Івана Дмитровича Сірка
(біля с. Капулівка, Нікопольського району
Дніпропетровської області)

Народні перекази наділяли деяких характерників надприродною силою.

Так, про козацького отаман Семена Палія записані легенди, які говорять про його надлюдську силу [6, с. 75]. Народні перекази про Івана Сірка та про Семена Палія наділяють їх обох якостями, що вони перемогли в бою нечисту силу, застреливши чорта чи лукавого. Отже, характерник у народній уяві постає ще й борцем з нечистою силою, здатним її перемогти.

Цікавим є розуміння поняття характерництва сучасних дослідників цього явища. Слід зауважити про досить нешироке дослідження характерництва в сучасній Україні. Однією з найбільш фундаментальних історично-аналітичних праць є книга Тараса Каляндрука «Загадки козацьких характерників» [11] та «Тасмниці українських бойових мистецтв» [12]. У своїх працях автор розглядає походження характерництва з часів існування арійської цивілізації і проводить фактаж неперервного зв'язку традиції харатерництва до наших часів.

Козацький отаман Семен Палій

У роки незалежної України з'явилися адепти-практики відродження характерництва, які декларують своє родове відношення до характерництва, ототожнюючи його з українською національною психокультурою, характерним бойовим мистецтвом Спас.

Так, вийшли в друк книги за спостереженнями і дослідженнями характерництва і Спасу Анатолія Скульського [13]. У своїх роботах дослідник розповідає про свою родову традицію Спасу. Робить визначення Спасу, як системи трансової культури українського народу. За визначенням А. Скульського, Спас – особливий стан психіки, в яке свідомо входить людина для розкриття своїх надприродних (сенсетивних) здібностей з метою вирішення неординарних завдань, які звичайними методами не мають рішення [13, С. 10].

У свою чергу один з носіїв традиції Спасу в Україні, як бойового звичаю Леонід Петрович Безклубий (один з вчителів автора Спасу) стверджував: «Спас, це для того, щоб заблокованих природою розблокувати». Тут бачимо майже однакову суть завдання Спасу, як мистецтва характерників.

А. Скульський стверджує, що так звані Великим Спасом володіли гетьмани Петро Конашевич Сагайдачний, Дорошенко, герої народних повстанських рухів Северин Наливайко, Іван Богун, Максим Залізняк, Устим Кармалюк, кошовий отаман Іван Сірко [13, С. 11].

За козацькими переказами характерники виконували у козацькому товаристві роль не тільки духовних наставників, але і практичну роль, наприклад, розвідницьку діяльність чи роль служби безпеки. Так, історія донесла до нас факти про неймовірного козацького розвідника за часів гетьманування Богдана Хмельницького Василя Верещаги.

Василь Верещага був українським розвідником, який протягом трьох років надсилав Богдану Хмельницькому шифровані донесення з Варшави [14, с. 35]. Спійманий польською контррозвідкою, Василь Верещага зумів втекти з неприступної фортеці Мальборк. До нього фактів втечі з такої в'язниці не було зафіксовано. Навряд, що можливо було це зробити звичайній пересічній людині без спеціальної підготовки чи здібностей.

Для повного розуміння явища «характерництва» необхідно надати наукове визначення цього поняття.

Саме слово «характерник» може походити від «слова «характер». Цьому може бути підтвердження, що козаки називали явище характерництва «характерством», «характерний козак».

В академічному тлумачному словнику української мови є визначення, що характер – це «Сукупність стійких психічних властивостей людини, її особистих рис, що виявляються у поведінці й діяльності; вдача. Під характером розуміють психічну індивідуальність людини з усією її своєрідністю, що проявляється в ставленні людини до навколишнього середовища і до самої себе...» [15].

У цьому ж словнику знаходимо визначення самого слова «характерник»:

1. заст. Чаклун, чарівник (у 1 знач.). – Дід мій був запорожець... Удався він високий, здоровий та ще в додаток був і великий характерник: знався з відьмами, з чортами (Олекса Стороженко, I, 1957, 81); [Мусій:] Дивимось, аж то не наш в'язень, а щось неподобне... Дак що ж, коли він сам казав, що він характерник!.. Бо як глянули до в'язниці, то був там козак, а то вже стала дівчина... (Борис Грінченко, II, 1963, 569).

2. перен., розм. Те саме, що чарівник 2. Видно, він очарував її, характерник чорнобровий!.. Вона мало що пам'ятає з того часу про той вечір (Панас Мирний, I, 1954, 218); А спів Садовського! А Саксаганський-маг! Два характерники, Панас той і Микола, Що народилися в розложистих степах (Максим Рильський, Поеми, 1957, 276). [16].

Як бачимо, в академічному тлумачному словнику поняття «характерник» недостатньо визначене, виходячи з вищесказаного. Це підтверджує нашу думку щодо недостатнього наукового вивчення поняття «характерництва». В той же час у словнику є посилання на твори письменників і радянських часів (М. Рильський). Отже, це питання насамперед хвилювало авторів художніх творів, які в своїх роботах створювали образ характерника,

Анатолій Скульський,
родовий носій традиції Спас

спираючись на народні джерела творчості, що знову ж підтверджує нашу думку про малу наукову вивченість і дослідження характерництва.

Існує версія походження слова «характерник» у прибічників українсько-санскритської теорії, що корінь походження назви і термінів в українській мові варто шукати у прадавній індо-арійській мові – санскриті [17].

Український дослідник давньої індо-арійської мови – санскриту, Василь Кобилух стверджує про тісний зв'язок української мови і санскриту. У своїх працях вчений доводить, що українська мова формувалася у Х–IV тисячоліттях до нашої ери. Тому, походження найважливіших слів варто шукати саме у санскриті, а не у німецькій, турецькій, грецькій чи інших мовах світу, які виникли значно пізніше. Найбільшим свідченням того, що праукраїнська мова поширилася по всій земній кулі є топоніми (які у нас постійно намагаються підмінити!), гідроніми, корінні слова, які збереглися і досьогодні.

Досліджуючи санскрит, Василь Олексійович доводить, що вірування нашого народу сягають давнини 150 тисяч років! Автор описує найважливіші історико-археологічні відомості про Атлантиду і нашу Праукраїнську державу, про її наукові досягнення у вивченні математики, географії, мовознавства, хімії, філософії, релігії, садівництва, мореплавства, астрономії, рільництва тощо. «У VI тис. до н. е. наш народ уже вживав слова козацького називництва... булава, отаман, гетьман, шабля, кіш, чета, козак», — пояснює дослідник [18].

Дослідник санскриту Ю. Ульянов стверджує про санскритське походження слова «характер», «харизма» від санскритського «хара». За його дослідженнями саме слово «Хара» – енергетичний центр зв'язку людини з «Ра». Цим центром є людська пуповина, як в анатомічному, так і в енергетичному плані, де сплітаються енергетичні нитки управління нервовими закінченнями людини, які впливають на весь організм, і саме тому пуповина (Хара) так і називається – «Сонячне сплетіння». У буквальному перекладі слово «ХА-РА» означає – ХА (творча сила), РА (чисте, світле, ясне випромінювання мудрості), божественна енергія духу земного. Звідси слова: характер, характері, харь.

Характер – це та енергія РА, яка перейшла до людини через Хару, в залежності від її минулих здібностей у вдосконаленні свого духу, що дуже сильно впливає на психоемоційний стан людини в його подальшому житті. Звідси слово: «харизма» [19].

Дослідник козацької традиції «Спас» та характерництва, доктор історичних наук Ю. Котляр також пов'язує в своїх дослідженнях походження слова «характерник» від давньоіндійського поняття «хара» [20].

У пенджабській мові за свідченням С. Наливайка «хар» набуло значення «бог». В індійській міфології ім'я «Харі» має Вішну, «хара» – Шіва [12, с.295]. Термін «хара» також означає «руйнівник» і є своєрідним уособленням бога Шиви [21, с. 364].

Тобто, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок про зв'язок традицій характерництва з давніми цивілізаціями. Це все прослідковується в етимології назв, і стверджується багатьма дослідниками.

У сучасних дослідників характерництва також існує думка про дохристиянське походження цього явища, його зв'язок з минулими цивілізаціями (Т. Каляндрук, О. Мандзяк). О. Мандзяк порівнює характерників зі скандинавськими берсерками, наголошуючи, що і перші, й останні могли входити в певний бойовий стан, коли людина могла робити надлюдські дії, які не могла виконати пересічна людина: «Січовики, а надто їхні особливі бійці – характерники (котрі, як і скандинавські берсерки, впадали в бойовий транс, коли, значно прискорюються нейрофізіологічні реакції в організмі), демонстрували просто-таки неймовірне для людини вміння керувати своїм тілом, пом'якшуючи удари шабель ба навіть... мушкетних і пістолетних куль. Звісно, ці їхні якості справляли на сучасників величезне враження, були оповиті містикою і відображенні у багатьох народних переказах (а, як відомо, масові і скеровані на якусь конкретну тему «містичні»

легенди просто так не виникають, вони завжди ґрунтуються на абсолютно реальній і раціональній основі)» [22, с. 92].

Дослідник українських бойових мистецтв та характерництва Т. Каляндрук стверджує: «Люди вірили, що характерників не брала звичайна зброя, вони були «замовлені» від кулі і шаблі, з води виходили сухими, з вогню мокрими. Є реальні історичні факти, коли вороги, знаючи, що звичайні кулі характерників не беруть, виготовляли спеціальні срібні кулі та відповідно їх освячували...» [12, с. 25].

Дослідник О. Мандзяк доводить, що характерницькі практики ведуть свій родовід від арійської цивілізації і нічим не гірші, а, може, навіть і кращі за бойові практики інших народів: «...що тренувальні практики характерників, вочевидь, багато в чому більше стосувалися магії, аніж звичайного фізіологічного «набивання» тіла, але це аж ніяк не зменшує їхню історичну цінність. І в усякому разі вони доводять, що наші вітчизняні стародавні змагально-бойові традиції анітрохи не гірші від азійських, а де в чому і перевершують їх» [22, с. 93].

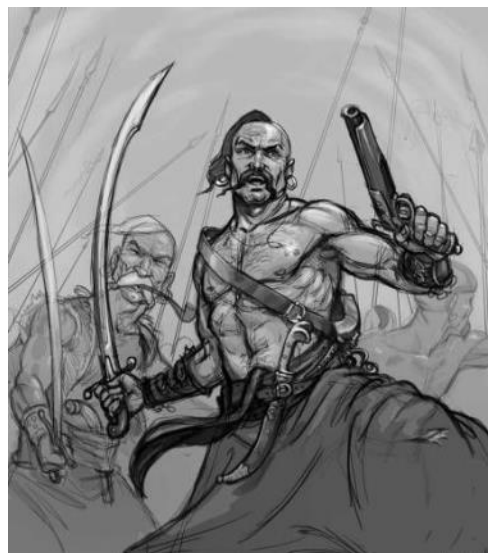
Цікавими спогадами про характерників є згадки сучасників, тих, хто реально міг бачити характерництво запорозьких козаків. Одним з таких сучасників був останній кошовий суддя Запорозької Січі Микита Леотійович Корж, який залишив у своїх роботах особисті спогади, спогади сучасника, що реально бачив та брав участь у житті запорозького козацтва.

У своїй книжці «Устное повествование бывшего запорожца» (1842) М. Корж пише: «Між цими запорозькими ватагами у кожній були Ватажки, або Отамани, які по-їхньому ще називалися «характерники», тобто такі чарівники, що їх жодна вогненна зброя, ні куля, ані гармата умертвити не може; і коли, бувало, деруть ляхів по великих та багатих дворах, в яких хоч на цей випадок задля обережності і вельми велика буває кількість сторожів та озброєних вартових, але Ватажок так зачарує всіх у домі, що ніхто з них не почує і не побачить жодного козака з його ватаги, і тоді вже вони беруть що хочуть і повертаються в Січ, а потім «дуваняться», тобто діляться добром...» [23].

Отже, в цих спогадах маємо підтвердження думки А. Скульського про те, що характерників запорозькі козаки обирали собі за ватажків, про що наголошувалося вище.

Цікавою є постать і самого останнього кошового судді Запорозької Січі М. Л. Коржа. В одній з експедицій в с. Сурсько-Михайлівське Солонянського р-ну Дніпровської області, під час зйомок програми «Козацька звитяга» автору разом зі знімальною групою вдалося занотувати декілька легенд, пов'язаних з постаттю М. Коржа. У цьому селі саме похований М. Корж, його могилу відновили козаки ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» (президент О. Притула, автор цього дослідження) разом з запорозьким козацтвом за сприяння фундатора ГО «Інститут Україніки» О. Лазька в 2010 році.

У селі Сурсько-Михайлівське старожили до цих пір вважають його селом М. Коржа. З історичних розповідей про легендарного запорожця нам відомо, що після знищення за наказом Катерини II Запорозької Січі, ув'язнення кошового отамана П. Калнишевського, багато кому з козацьких старшин було наділено царським урядом великі наділи землі. Цим самим царський уряд намагався «задобрити» козацьку старшину, переслідуючи за мету, тим самим, ввести в Україну кріпацтво. Микиті Леонтійовичу Коржу було виділено близько 30 тис. десятин землі. Майже всю землю він роздав своїм односельцям

Художнє зображення козака-характерника в бою

безкоштовно, висловившу одну лише вимогу, що землі отримає сільська родина стільки, скільки виоре за один світловий день. Тим самим М. Корж запобіг закріпаченню жителів свого села, оскільки кріпаком за законами російського царату вважався селянин «прикріплений» до землевласника, який не має власної землі. Сам же М. Корж став на посаді сільського старости і у своєму селі, налаштував устрій на основі звичаєвого права, тим самим зберігаючи козацький запорозький правовий устрій в своєму середовищі. Враховуючи те, що народ наділив образ кошового судді рисами характерника (про що скажемо пізніше), можна припустити, що характерники були зберігачами правового козацького устрою – звичаєвого права.

Легенди, розказані місцевими жителями села Сурсько-Михайлівське пересікаються з фактами, які складаються в логічний ланцюжок того, що запорозькі-козаки характерники могли «зачаровувати» місця, щоб на них не ступала нога людини, якій не дозволено там знаходитися. Так, з часів XIX ст. місце, де знаходився зимівник М. Л. Коржа ніколи не заселявся. Місцеві жителі вважають це місце зачарованим, бо немов-би кошовий суддя там заховав скарб і ніхто не має права його викопати. Більше того, на сімливця, який на це зважиться (стверджують місцеві старі жителі села) чекає неминуча смерть. Не можна також селитися на місці, де стояли будинки М. Л. Коржа. Цій таємниці передують розповіді місцевих жителів, що в часи будівництва в місті Дніпропетровськ (нині місто Дніпро) метрополітену, працівникам, які будували метро роздали ділянки під дачні садиби, де вони побудували собі дачні будиночки. Місце де роздали землю, знаходилось як раз на місці зимівника М. Коржа. Всі господарі дачних наділів, окрім двох, за декілька років після цього померли або загинули.

У хаті, яка побудована на місці хати М. Коржа, живе господиня, яка при житті поховала трьох своїх дітей, які або загинули, або померли. Безумовно, може це і збіг обставин, але місцеві жителі твердо переконані, що саме дух кошового судді, а за словами місцевих жителів М. Корж був характерником, не дає дозволу селитися на місцях, де стояли його будівлі і жорстоко карає неслухів.

Ці факти свідчать про те, що в народній уяві характерники постають носіями невмирущого козацького духу і навіть після своєї фізичної смерті продовжують життя на козацькій Батьківщині, допомагаючи достойним і караючи недобрих або недостойних людей. Тобто, в народній уяві характерники – носії таємних знань про життя і смерть, володарі межі між ними.

На сьогодні в Україні є спроби не тільки історично-теоретичного вивчення феномену характерництва, але і практичні намагання відродити ці знання. Здебільшого, ці намагання базувалися на певній «націоналізації» сакральних знань Сходу чи Заходу. Проте, на нашу думку, в цьому немає недоречностей, бо, як говорилося вище, існують факти зв'язку української національної культури, мови з культурами, мовами народів Сходу і Заходу ще з часів індо-арійської цивілізації. У 90-і роки XX ст. в Україні з'являються адепти, які декларують про свої дослідження і практичну діяльність в галузі вивчення феномену характерництва: А. Скульський, В. Черніков, В. Чумаченко та ін.

Цікава класифікація біоенергетичної побудови організму людини, яку запропонував А. Скульський, стверджуючи, що така є традиційною в його родовій традиції Спасу. Побудову енергетичного людського організму А. Скульський подає у вигляді певних міфічних істот, що відповідають енергетичній побудові людського організму. При цьому, явно простежується зв'язок з природою – стеблом, зернами і сонячною квіткою: «Людина – це Боже стебло, на якому ростуть божі зерна числом до дев'яти. Ми, наша родина, несемо в собі п'ять тих зерен, а чотири вже втратили. Зовуть їх: перший – Даж, другий – Малка, третій – Сак, четвертий – Вол, п'ятий – Хор... З цим народжується дитина! З цим вона і живе до 12-15 років. Після 12-15 років «срібна людина» випускає з себе шпичаки, що виходять взимку на два-три кроки попереду і чотири позаду від тіла. На ці шпичаки, або гілки сідають Сак, потім Вол, потім Хор. Звідки вони беруться, ніхто не знає. Може,

Бог посилає, а може, з померлих родичів перелітають, а може – з дурних людей. Втратили ми чотирьох. За що їх Бог забрав, ніхто не знає. Як зуть, теж забули» [13, с. 16].

На думку Ю. Котляра, міфологічна система побудови людського організму за А. Скульським складається з тринадцяти структурних частин, серед яких він вказує дев'ять специфічних назв: 1) Даж; 2) Малка; 3) Сак; 4) Вол; 5) Кален; 6) Хор; 7) Тар; 8) Швак; 9) Род. Ці назви становлять основу міфологічної системи «Спас» і вимагають подальшого вивчення для розуміння її сутності [20].

Тематика характерництва щільно пов'язана з сучасним відродженням українських національних бойових мистецтв: бойового мистецтва запорозьких козаків «Спас», Бойового Гопака та ін.

Про бойове мистецтво «Спас» вперше в друкованому виданні було згадано нащадком чорноморських козаків Л. П. Безклубим в 1989 році у журналі «Техніка молоді» [24].

Безклубий Леонід Петрович,
родовий носій Звичаю-Спас

Бондаренко Анатолій
Петрович, родовий носій
Звичаю-Спас

Олександр Леонтійович
Притула, президент ГО
«Всеукраїнська федерація
«Спас»

І хоча, теми характерництва Л. П. Безклубий не торкався у своїй статті, в процесі навчання О. Притули бойовому мистецтву «Спас» разом зі своїм побратимом козаком-характерником А. П. Бондаренком багато часу приділяв темі характерництва в, як системі психофізичної та психоенергетичної підготовки. Сама ж система характерництва в бойовому мистецтві «Спас» не є предметом публічного висвітлення і її основи передаються адепту при досить довгій перевірці часом і ділом. Варто зауважити, що в сучасному українському козацтві та серед учнів Л. П. Безклубого та А. П. Бондаренка, останні вважаються козаками-характерниками.

Бойове мистецтво «Спас» в Україні набуло розвитку починаючи з 1992 року, коли в місті Запоріжжя, під керівництвом О. Л. Притули (автора), була створена експериментальна група бойового мистецтва «Спас», при Запорізькому козацтві була утворена окрема сотня, яка займалася вивченням бойових мистецтв (отаман О. Л. Притула).

На базі цих двох структур почалося збирання фактичного матеріалу про бойове мистецтво «Спас», експериментальні перевірки діяльності бойових прийомів «Спасу» в різних життєвих ситуаціях. Були розроблені правила спортивних змагань, що вилилося у створення українського національного спортивного єдиноборства – українського рукопашу «Спас», з 2010 року офіційно визнаного виду спорту в Україні.

Український рукопаш «Спас»

Методика підготовки спортсмена в українському рукопаші «Спас» і бійця в бойовому мистецтві «Спас» тісно пов'язана з характерницькими, національними психофізичними і психоенергетичними практиками.

У Запорізькому національному університеті на факультеті фізичного виховання відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас», де викладається дисципліна «Психофізичні і оздоровчі системи Спасу» [25]. У цій дисципліні не тільки розглядаються аспекти здорового способу життя в козацькій традиції Спасу, але і введені для вивчення характерні психофізичні системи розвитку людини в Спасі: Гойдка і Кремінь. Також цілий розділ в програмі присвячений вивченню характерництва запорозьких козаків, і не лише історичний аспект, але і практичні методи характерників, щодо збереження життя і здоров'я власного і своїх близьких.

У програмі навчальної дисципліни розроблені теми, які стосуються характерництва під загальною назвою «Основи козацького характерництва»:

- Суть козацького характерництва;
- Основи інеології Спасу (інформаційно-енергетична підготовка);
- Оволодіння основами інеологічного діагностування;
- Основи самонавіювання і входження в стан оздоровлення організму;
- Енергетика побудова організму людини;
- Розвиток енергетичного потенціалу людини [25].

Введення теми характерництва, як елементів навчальної дисципліни в історії сучасної України і української педагогіки – це перший крок до вивчення, розвитку і навчання української молоді сакральній традиції українського народу – характерництва.

Українське національне бойове мистецтво «Бойовий Гопак» на сучасному історичному етапі почав відроджувати львів'янин В. С. Пилат, починаючи з 1985 року, коли за його ініціативою і під його керівництвом була відкрита перша експериментальна група Бойового Гопака у Львові.

У Бойовому Гопаку відпрацьована навчально-виховна система, в якій затверджено сім рівнів майстерності і чотири напрямки розвитку. Перші три рівні майстерності учнівські: «Жовтяк», «Сокіл» і «Яструб» (які відповідають III, II та I спортивним розрядам єдиної кваліфікаційної системи України), проміжний – «Джура» (відповідає кандидату в майстри спорту єдиної кваліфікаційної системи України) та мистецькі – «Козак», «Характерник» і «Волхв» (які відповідають званням майстер спорту, майстер спорту міжнародного класу та заслужений майстер спорту). «Волхв» є найвищим ступенем, де відбувається перехід від чистої фізичної роботи в площину розумової боротьби, духовної та енергетичних практик.

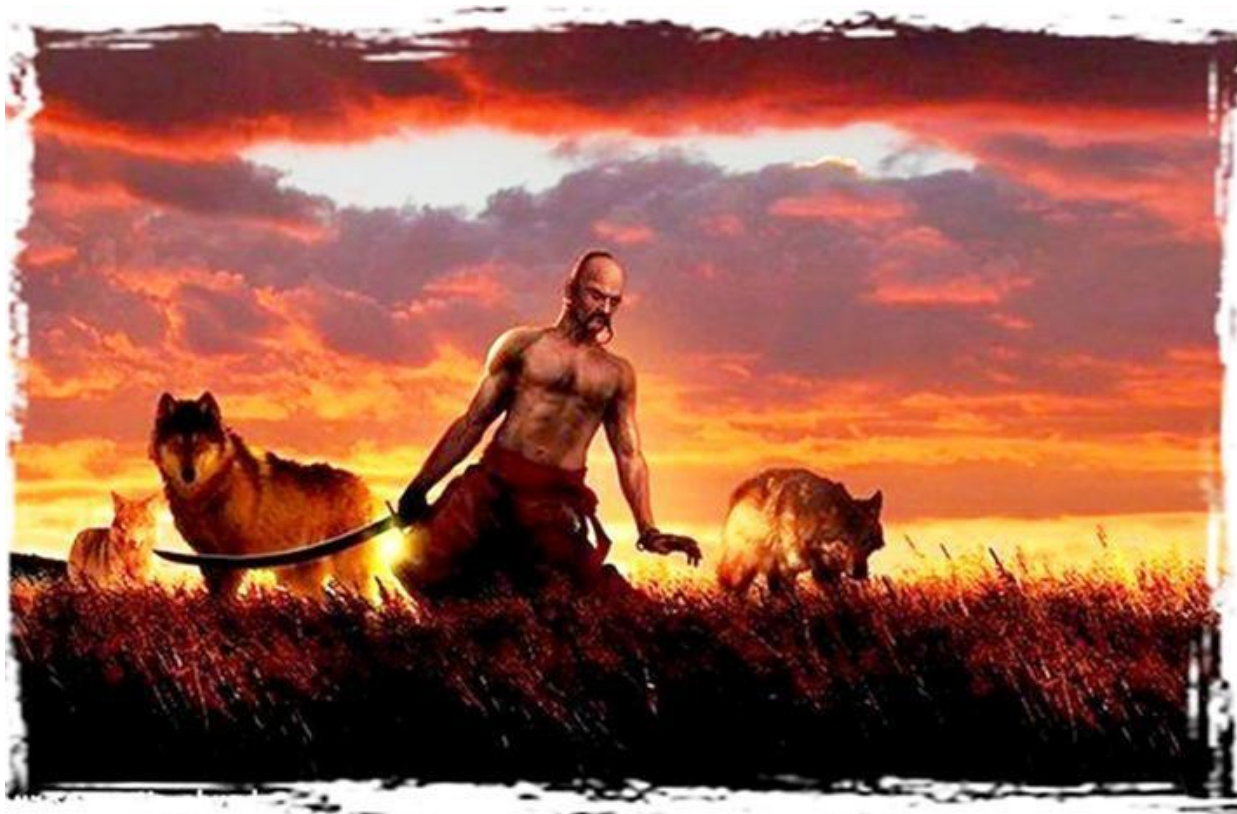

Пилат Володимир,
засновник Бойового Гопаку

Бойовий Гопак

Раніше «Волхвами» називали поважних мудрих людей із надздібностями. Ходили легенди, що вони володіли навичками левітації, телекінезу, екстрасенсорними здібностями, а деякі вважали, що вони можуть перетворюватись на звірів, частіше за все – вовків [26]. Як бачимо, адепти школи Бойового Гопака в своїй класифікації майстерності використовують терміни «характерник», як одну з вищих ступенів майстерності і пов'язують її традиційно з давньоруськими волхвами, як прашурами характерників. Цей традиційний підхід сприяє тому, що Бойовий Гопак на сучасному рівні підтримує і відроджує українські національні традиції психофізичного і психоенергетичного розвитку людини.

Виходячи з вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- в Україні існувала потужна сакральна традиція психофізичного і психоенергетичного розвитку людини – «характерництво»;
- «характерництво» бере свої витoki з прадавніх цивілізацій, маючи індо-арійські корені;
- прослідковується зв'язок українського характерництва з подібними психокультурами світу (Сходу і Заходу);
- ця сакральна традиція мала безперервний розвиток на території сучасної України – від аріїв, давньоруських волхвів, козацьких характерників і до сучасного характерництва;
- проблема «характерництва», незважаючи на те, що детально оспівана літературними митцями і в народній творчості, недостатньо вивчена в Україні науково і потребує системного підходу до вивчення, дослідження і розвитку;
- в Україні існують сучасні школи вивчення і розвитку «характерництва», як науки запорозького козацтва;
- у сучасній українській педагогіці, в системі вищої школи «характерництво» представлене тільки у програмі факультету фізичного виховання Запорізького національного університету, що є недостатнім в масштабах України і потребує подальшого розвитку в системі вищої школи.

Джерела та література

1. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наук. думка, 1990-1991. – Т. I-III
2. Гребінка Є. П. Чайковський: Роман // Гребінка Є. П. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1980. – С. 103-231
3. Куліш П. Чорна рада. Хроніка 1663 р. – К., 2003. – 390 с.
4. Кашенко А. Оповідання про Славне Військо Запорозьке Низове [Електронний ресурс] / Андріян Кашенко. – Режим доступу: <http://kaschenko.us.org.ua/>
5. Підбірка книг про характерництво [Електронний ресурс] // Путешествия в места силы. Сайт о местах силы, постижения себя в гармонии души и тела: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://mestasily.org/pidbirka-knig-pro-harakternitstvo/>
6. Новицкий Я. П. Народная память о Запорожье: Предания и рассказы, собранные в Екатеринославщине (1875-1905) [Текст] / Я. П. Новицкий. – Екатеринбург: Тип. Губернского Земства, 1911. – 116 с.
7. Чабаненко В. А. Савур-могила. Легенди і перекази Нижньої Наддніпрянщини. – К.: Дніпро, 1990. – 261 с.
8. Конох А. П., Притула О. Л., Рижов К. А. Український рукопаш «Спас». Правильник козака: Навчальний посібник. – Запоріжжя: Видавництво КВНЗ «Хортицька навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, 2016. – 88 с.
9. Жуковський М. Слава за життя – безсмертя після нього: стислий перелік походів і боїв І. Д. Сірка. – Нікополь: СПД Фельдман О. О., 2016. – 5-е вид., доп. – 86 с.
10. Вода та мозок людини [Електронний ресурс] // Вода та мозок людини. Український інститут екології людини: офіц. веб. сайт. – Режим доступу: <http://uiec.org.ua/uk/ekologiya-pitnoyivodi/voda-ta-mozok-lyudini.html>
11. Каляндрук Т. Б. Загадки козацьких характерників. – Львів: ЛА «Піраміда», 2006. – 272 с.
12. Каляндрук Т. Б. Таємниці бойових мистецтв України: Монографія / Тарас Каляндрук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2013. – Вид. 6-е, доп. – 304 с.
13. Скульский А. Спас (Записки наблюдателя). Психокультура восточных славян в традициях, обрядах, преданиях и мифах народов Украины / А. Скульский. – Николаев: Приват-Полиграфия, 1997. – 127 с.
14. Джеджула Ю. Таємна війна Богдана Хмельницького: Історично-документальна оповідь. – К.: Молодь, 1995. – 224 с.

15. Характер [Електронний ресурс] // Характер. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980): офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/kharakter>
16. Характерник [Електронний ресурс] // Характерник. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980): офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/Kharakternyk>
17. Кобилюх В. О. Праукраїна і Санскрит. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 512 с.
18. Кобилюх В. О. Василь Кобилюх: «Санскрит – ключ до вивчення історії, культури і мови України» [Електронний ресурс] // Укроп UA: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrop-ua.net/top-publications/1192-vasil-kobilyuh-sanskrit-klyuch-do-vivchennya-storyi-kulturi-movi-ukrayini.html>
19. Ульянов Ю. Ха. Хай. Хаос. Хара. Хвуй... [Електронний ресурс] // Проза.ру: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <https://www.proza.ru/2011/06/04/160>
20. Котляр Ю. В. «Спас» в духовній культурі козаків-характерників: історико-краєзнавчий аспект [Електронний ресурс] // Ю. В. Котляр. «Спас» в духовній культурі козаків-характерників: історико-краєзнавчий аспект. – Режим доступу: file:///Users/apple/Downloads/gileya_2013_78_34.pdf
21. Наливайко С. Давньоіндійські імена, назви, терміни: проекція на Україну: Довідник. – К.: Сергій Наливайко, 2009. – 504 с.
22. Мандзяк О. С. Бойові традиції аріїв: На шляху до реалій українських бойових мистецтв. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 272 с.
23. Шумов С., Андреев А. История Запорожской Сечи. – М.: «ЕВРОЛИНЦ», 2003. – С. 255
24. Безклубый Л. П. Интерес моей мысли // Техника молодежи. – 1989. – № 2. – С. 11
25. Психофізичні і оздоровчі системи Спасу [Електронний ресурс] // Запорізький національний університет: офіц. веб. сайт. – Режим доступу: <http://moodle.znu.edu.ua/enrol/index.php?id=4331>
26. Бойовий Гопак [Електронний ресурс] // Бойовий Гопак. Вікіпедія: офіц. веб. сайт. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%BA